

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7777090>

Accepted:23.02.2023

Anglo-Sakson Ülkelerde Modern İktisat Düşüncesinin Doğuşu ve Amerikan Kapitalizminin Dünyaya Yayılması

Birth Of Modern Economic Thought In Anglo-Saxon World and The Spread Of American Capitalism In The Global Economy

Tolga KABAS

Çukurova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Balcalı-Adana
tkabas@cu.edu.tr, Orcid : <https://orcid.org/0000-0003-4084-8826>

Özet

Aydınlanma düşüncesi ikliminde insan davranışı kişisel çıkar düşüncesiyle açıklanmaya başlanmıştır. Sanayi devrimiyle birlikte de insan davranışını kişisel çıkarla açıklamak bir moda dönmüştür. Aynı zamanda, kişisel çıkar bir günah olmaktan çıkmış, bir erdemli davranışa dönüşmüştür. 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan modern sosyal bilimler de kişisel çıkar düşüncesi üzerine kurulmuştur. Avrupa'nın yükselişi Protestan Reform hareketiyle başlamıştır. Anglo-Sakson Protestan kültürü modern, rasyonel ve bireyci bir kültürdür. Weber'e göre kültür önemli bir değişkendir ve kapitalizmin izlediği yolu kültür belirlemektedir. İngiltere'de kapitalizm çok rasyonel olan Protestan kültüründen doğmuştur. Protestan kültürü olmasaydı Anglo-Sakson ülkelerde farklı bir kapitalizm ortaya çıkacaktı. Bu bağlamda modern iktisat düşüncesi ile Protestan kültürü arasında çok yakın bir ilişki bulunur. Bu çalışmada Anglo-Sakson ülkelerde modern iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı ve Protestan kültürüyle olan ilişkisi anlatılmaktadır. Ayrıca, çalışmada Amerikan kapitalizminin Dünyaya yayılmasına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İktisat Sosyolojisi, Protestan Kültürü, Neoliberalizm, Neoklasik İktisat.

Abstract

With the Enlightenment thought, human behavior has begun to be explained with the idea of self-interest. By the beginning of industrial revolution, it has turned into a fashion to explain human behavior with self-interest. At the same time, self-interest ceased to be a sin but turned into a virtuous act. Modern social sciences are also based on self-interest principle. Europe's rise started with the Protestant Reformation. Protestant culture is modern, rational and individualistic culture. According to Weber, culture is an important variable and culture determines the economic path followed by capitalism. For Weber capitalism in England was born from rational Protestant culture. Without the Protestant culture, a different capitalism would emerge in Anglo-Saxon countries. In this context, there is a very close relationship between modern economic thought and Protestant culture. In this study, the emergence of modern economic thought in Anglo-Saxon countries and

its relationship with the Protestant culture is explained. Besides, the spread of American capitalism in the global economy is emphasized, also.

Keywords: Economic Sociology, Protestant Culture, Neoliberalism, Neoclassical Economics.

GİRİŞ

1960 ve 1970'ler Amerikan ekonomisinin durgunluğa girdiği ve güç kaybettiği yıllardı. Özellikle Almanya ve Japonya'nın mucizevi ekonomik başarısı Amerika'nın hegemonyasında bir düşüşe yol açmıştı. Bu yıllarda Amerikalı elitler bir çıkış yolu olarak Neoliberalizmi ortaya attılar. Bu dönüşümün öncüleri Ronald Reagan ve Margaret Thatcher'dı. 1978'de yayınlanan Washington Mutabakatı Neoliberalizmin doğum belgesiydi. Bu Mutabakat ile Adam Smith ve liberal argümanları yeniden dünyaya gelmiş, küreselleşme sürecinin başlamasına yol açmıştı. Bu yıllar küreselleşme düşüncesinin ortaya çıktığı ve tüm dünyayı etkilemeye başladığı yıllar oldu. Sovyet Blokunun çökmesi ve Sosyalist devletlerin piyasa ekonomisine geçmeleriyle birlikte Neoliberalizmin yükselişinin önünde engel kalmadı. Laissez-faire kapitalizmi ve demokrasinin küreselleşmesiyle dünyaya barış ve istikrar gelmekteydi.

Neoliberalizmin yükseldiği yıllarda Klasik ve Neoklasik iktisat teorisi bir tekel konumuna ulaştı. Neoklasik iktisat teorisine göre rekabetçi piyasalar kapitalist ekonomik sistemin ideal tipidir. Rekabetçi bir piyasada çok sayıda alıcı ve satıcı bulunur. Herhangi bir alıcının veya satıcının fiyatı belirleme gücü yoktur. Monopol veya oligopol gibi rekabetin aksak olduğu piyasalar ise tüketiciler için ideal değildir, ayrıca bu tür piyasalar kaynakları verimli kullanmaz. Neoklasik iktisat teorisine göre iyilik/kötülük verimlilik bazında değerlendirilmektedir. Verimli olan bir iktisadi olay kıtlık sorununun çözülmesini sağlayarak, insanlığı nihai hedefe, yani seküler kurtuluşa daha çok yaklaştırmaktadır.

Neoklasik iktisat teorisinin temel argümanlarını savunan Amerikalı iktisatçılar hızlı ekonomik büyümeye, büyük bir milli hasılaya ve verimli ekonomik yapıya ulaşmak için en iyi çözüm yolunun serbest piyasalar ve küçük, sınırlı bir devlet olduğunu düşünürler. Washington Mutabakatındaki en temel argüman eşitlik veya adalet değil, verimlilik olmuştur. Verimliliğin sağlanmasının en iyi yolu ise serbest piyasalar ve küçük, sınırlı bir devlettir. Washington Mutabakatında ortaya konan bu argümanların tüm dünyaya yayılmasını sağlayan kurumlar ise IMF ve Dünya Bankası olmuştur. Neoliberalizm dünya ekonomisinde en başarılı model olarak kabul edilmektedir.

Amerika'nın Neoliberalizm olarak bilinen kamu politikası modeli minimum devlet müdahalesine dayanır. Dünyada özel girişimciliği en iyi destekleyen model olarak kabul edilir. Amerikan ekonomisinin yükselişinin arkasında geliştirdikleri orijinal iktisat düşüncesi, uluslararası ticaretteki başarıları, yetenekli girişimcileri ve şirketlerin başarısı bulunur. Amerika'nın iktisadi olarak gelişmesinde çok büyük katkıları olan Protestanlar Amerikan kültürünün temelinde yer alırlar. Amerikan toplumu İngiltere gibi bireycilik ideolojisiyle kalkınmayı başarmıştır. Protestanlığın en önemli modernleştirici etkileri Amerika'da ortaya çıkmıştır. Amerika dünya sisteminde modernliğin ve çağdaşlığın kalesi olmuştur.

Dünyanın en açık ekonomileri arasında yer alan Amerikan ekonomisinde girişimcilik kutsal bir meslek olarak kabul edilir. Hatta, bazı özel girişimcilerin bir misyonu olan, Amerikan toplumunun yükselişini sağlayan seçilmiş kutsal kişiler oldukları düşünülür. Amerikan siyasi kültürüne göre bireycilik ve özel girişimcilik kısıtlanamaz, özgür olmalıdır. Bu anlayışa göre özel girişimciliğin, piyasaların kısıtlanması veya devletin ekonomiye müdahalesi tiranlığa yol açar. Günümüzde, Amerika'daki iktisatçılar, siyasetçiler ve bürokratlar açık ekonomileri ve serbest piyasaları destekleyenlerin başında gelmektedir. Dünyanın en başarılı girişimcileri ve şirketleri Amerika'da yetişir. Amerika'nın istikrarlı bir şekilde büyümesini sağlayan ulusal kamu politikası modeli Neoliberalizm adı ile akademik bir model haline getirilmiştir(Hass,2007: 69-71).

Amerika'da göreceli olarak daha özgür olan piyasalar durum kötüleştiğinde daha hızlı inovasyona, değişime ve uyuma yol açmaktadır. Karşılaşılan yüksek üretim maliyeti, düşük işgücü verimliliği, düşük ücretler, işsizlik, verimli olmayan yatırımlar, yetersiz bir büyüme hızı gibi ekonomik sorunlar özgür piyasalar tarafından daha hızlı çözülebilmektedir. Amerikan ekonomisinin küçük, sınırlı bir devlet anlayışıyla ve serbest piyasa mantığıyla hareket ederek inanılmaz büyümesi diğer ülkelere takip edebilecekleri bir model oluşturmuştur. Amerika'daki egemen Protestan siyasi kültür serbest piyasaları ve serbest ticareti piyasanın normal formları olarak kabul etmektedir. Ancak, Amerikan toplumunda özgür piyasaların ve anayasal olarak sınırlı bir devletin eşitsizliği arttırdığı da bilinmektedir.

İngiltere'deki kamu politikası modeli Amerika'daki gibi liberaldir. Modern ekonomi düşüncesi Adam Smith'in eserleriyle İngiltere'de doğmuştur. İhracata dayalı sanayileşme modelini ilk uygulayan ülke İngiltere olmuştur. Smith'in geliştirdiği laissez-faire kapitalist model ile dünyanın üretim üstü olmuştur. Ancak, II. Dünya Savaşında yıkılan ülkenin ayağa kaldırılması için 1950'den sonra iktidara gelen İşçi partisi tarafından devletçi politikalar uygulanmıştır. 1978'e kadar devletçi politikalar uygulayan İngiltere, Margaret Thatcher ile devletçi politikaları değiştirerek Monetarizm olarak bilinen piyasa merkezli küresel politika mantığına geçmiştir. Thatcher, özel girişimciliğin İngiliz ekonomisinin kurtulması için gerekli olduğunu düşünüyordu.

Neoliberal politikalar yani, Neoklasik iktisat teorisi doğrultusunda İngiltere'de özelleştirmeler yapılmış, devletin sahip olduğu işletmeler özel sektöre devredilmiştir. Örneğin, İngiliz devletinin sahip olduğu Telekomünikasyon şirketi özelleştirildikten sonra dünyanın en başarılı şirketleri arasına girebilmeyi başarmıştır. İngiltere serbest piyasa ekonomisi politikalarıyla rekabetçiliğini sürdürebilmekte ve dünya ekonomisinde yerini koruyabilmektedir. 1990'lı yıllarda İngiltere'de Tony Blair hükümeti Kıta Avrupası'nda uygulanan bir Üçüncü Yol programı uygulamıştır. Başarılı ulusal kamu politikası modeli ile günümüzde bir dünya gücü haline gelen İngiliz Devleti serbest piyasa mantığıyla hareket etmeye devam etmektedir(Hass,2007:71-73).

İngiltere'de Sanayi Devrimi ve Modern İktisat Düşüncesinin Doğuşu

Geleneksel Hıristiyanlığın ticarete bakışı oldukça olumsuzdu. Eski Kilise babaları ticarete ve tüccarlara karşı oldukça kötümser düşüncelere sahiptiler. Tüccarların açgözlü olduklarını ve aşırı kar hırsıyla hareket ederek topluma zarar verdiklerini düşünüyorlardı. Hıristiyanlığın önemli din adamlarından olan Thomas Aquinas'ın etkisiyle orta çağda din adamlarının ticarete bakışı olumlu olarak değişti. Aquinas ılımlı bir ticari davranışın insan ihtiyaçlarına doğru yönlendirildiği takdirde

ahlaki olarak kabul edilebileceğini savunuyordu. Aquinas Hıristiyan Teolojisiyle ekonomik hayatı uzlaştırmaya ve orta bir yol bulmaya çalıştı. Ticari hayatı ve kar elde etme ilkesini düzenleyen vicdanlı yaklaşımıyla din adamlarının görüşlerini olumlu olarak etkiledi.

Ortaçağın sonlarında Batılı Hıristiyan düşünürler ticari konularla ilgili oldukça sofistike bir yaklaşım geliştirmişlerdi. Bu düşünürler ticaretin insanları canlı ve dinamik tuttuğunu kabul ediyorlardı. 17. yüzyılın sonlarında kar elde etmek için çalışmanın günah olmadığı, hatta insanların onurlu bir şekilde yaşamasını sağladığı düşünülmeye başlandı. Günah ve ayıplanacak davranışın sınırsız bir kar hırsı olduğunu ileri sürüyorlardı. Özellikle Protestan liderler kar elde ilkesini zorunlu ve meşru bir ilke olarak görüyorlardı.

Luther ve Calvin gibi Protestan din adamları tüccar sınıfların gelişmesini destekleyecek ve kaynağı İncil olan bir ahlak sistemi kurdular. Luther yükselen orta sınıfları destekliyordu. Ona göre tüccarlar iyi ve faydalı insanlardı. Tüccarlar topluma faydalı olan malların üretimini ve ticaretini yapmaktaydılar. Ticaretin, çalışma ahlakının ve meslek anlayışının gelişmesini sağlayacak bir ahlak sistemi kurdu. Böylece, insanların ticaret yapması, meslek sahibi olması ve çalışması teşvik edildi. İnsanların çalışmadan para dilenmesi ayıplandı ve dilencilik kültürünün yaygınlaşmasına karşı mücadele edildi.

Ayrıca, Protestanlığın en önemli kolu Calvinizm mezhebinin kurucusu John Calvin tüccarların aleyhinde olan geleneksel dini yaklaşımları revize etti. John Calvin tüccarların kar elde etme ilkesinin meşru bir ilke olduğunu vurguluyordu. Calvinizme göre dürüst bir yolla kazanılan zenginlik meşruydü, tüccarın seçilmiş bir kişi olduğunu gösteriyordu. Yani, dürüst bir yolla kazanılan zenginlik meşru olduğu gibi tüccarın Cennete alınacağını ifade eden bir kurtuluş işaretiydi. Calvin kapitalizmin gelişmesini sağlayacak şekilde dini normları revize etti.

Kalvin ticari hayatla ilgili geleneksel Hıristiyan anlayışını tersine çevirdi. Kapitalizmin gelişmesi için geleneksel normlar değiştirildi ve ekonomik gelişmenin önündeki kültürel engeller kaldırıldı. Böylece para ve ticaretle ilgili mesleklerin meşru işler olduğu görüşü benimsenmeye başlandı. Calvin'in görüşleri para ve kredi sisteminin gelişmesini sağlayacak önemli bir faktör oldu. Calvin, kapitalizmin ruhunun doğmasına yol açan kişiydi. Avrupa'da kapitalizm Calvinizmin sosyal bir formu haline geldi. Böylece, Protestan ülkelerde zengin olmak hızlı bir şekilde seküler bir hedef olarak da benimsendi.

Sanayi devrimine kadar yaşamını sürdüren feodal sistemde ticari hayat geleneğe, yani Hıristiyan teolojisine dayalı paradigmayla açıklanıyordu ve düzenleniyordu. Aristokrasi, çıkarlarına uygun olduğu için Hıristiyan teolojisini ticari sistemi düzenlemek için kullanıyordu. Aydınlanma düşüncesinin güçlenmesiyle Hıristiyanlık ilkelerinin geçerliliği tartışmalı hale geldi. Modern ekonomi bilimi Aydınlanma düşüncesi ikliminde doğdu. Modern ekonomi biliminin kurucusu olan Adam Smith ticari hayatın ahlaki olduğunu öne sürüyordu.

Avrupa'da 1776 yılı bir devrim yılıydı. Avrupa'da yapılan devrimler Protestan orta sınıflar öncülüğünde yapıyordu. 1776 yılında Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eserini yayınlamaya başladığını, kapitalizmin ve modern ekonomi biliminin doğduğunu ilan ediyordu. Modernliği, liberalizmi, özgürlüğü savunan burjuvaların önü açılırken, geleneği

temsil eden aristokrasiyle birlikte feodal sistem yıkılmaktaydı. Burjuvaların dünya görüşüne göre fabrikada ücret karşılığı çalışan bir kişi, aristokrasinin emrinde zorunlu olarak çalışan bir kişiden daha özgür ve mutluymuştu. Ticarete dayalı sistemin kurucu babası olan Smith'in karşısındaki en güçlü engel geleneği savunan Katolik Hıristiyan din adamlarıydı(Skousen,2001;2014:13-14).

Modern ekonomi bilimi Aydınlanma düşüncesi ikliminde doğmuştu. Aydınlanma düşünürleri ekonomi bilimini ve serbest piyasa ekonomisini oldukça yeni, faydalı görüyorlardı. Bir Aydınlanma düşünürü olan Adam Smith evrensel insan doğasının en önemli eğiliminin yardımseverlik değil, durumunu iyileştirme arzusu, yani çıkar düşüncesi olduğunu ileri sürüyordu. Kişisel çıkar düşüncesi doğal ve uyum içerisinde işleyen seküler bir toplumsal düzene yol açıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte Avrupa'da bireyci, rasyonel ve seküler bir topluma doğru düzenli ilerleme süreci başlamıştı. Modern toplumlar seküler toplumlar olarak doğuyordu. Dinin altın çağı ise son bulmuştu(Küçükkalay,2019:162).

Bir ahlak profesörü olan Adam Smith evrensel insan doğasının en önemli eğiliminin durumunu iyileştirme arzusu, yani çıkar düşüncesi olduğunu ileri sürüyordu. Smith bir Aydınlanma düşünürü olarak geleneği temsil eden Hıristiyan ilahiyatına karşı çıkıyordu. Smith'in ve diğer Aydınlanma düşünürlerinin katkılarıyla kişisel çıkar ayıplanacak veya günah olarak kabul edilecek bir duygu olmaktan çıkmış, bir erdem haline gelmişti (Küçükkalay, 2019: 162).

Smith çıkar düşüncesini dengeleyecek "sempati" olarak bilinen ikinci bir ilke öne sürdü. İnsanların yardımseverliğini temsil eden sempati ilkesinin Türkçe karşılığı duygudaşlık olarak bilinmektedir. İnsanların bencilliği ve açgözlülüğü sempati duygusuyla yumuşatılmış oluyordu. Kişisel çıkar ilkesi sempati ilkesiyle birleşince doğal uyum içerisinde işleyen seküler bir toplumsal düzene yol açıyordu. Böylece, Smith ekonomi ve ahlakı birleştiriyordu. Toplumsal hayatın sürekliliği ve harmonisi için dine ihtiyaç kalmamıştı, dinin altın çağı son bulmuştu (Küçükkalay, 2019: 162).

Smith'in "Ulusların Zenginliği" (1776) adlı eserini yayınlamasından yaklaşık yüzyıl sonra Klasik iktisat okul tamamlanmış, Klasik okulun devamı olarak Neoklasik iktisat okulu ortaya çıkmıştır. Klasik iktisatçıların aksine Neoklasik iktisatçılar piyasaları toplumdan ve din gibi sosyal unsurlardan soyutladılar. Neoklasik iktisatçıların etkisiyle piyasalar doğa yasaları gibi yasaların işlediği, Tanrının bile müdahale etmediği özerk alanlar olarak kabul edildi. Piyasalar böylece toplumdan ve kültür, kurumlar, ahlak gibi sosyal unsurlardan soyutlandı.

Bu bağlamda öncü ana akım iktisatçılar tarafından matematiksel formalizm olarak bilinen soyut matematiksel modeller kurma metodolojisi benimsendi. Böylece, ekonomi bilimi soyut ve matematiksel bir bilim dalına dönüştü. Öncü Neoklasik iktisatçılar Smith'in ortaya attığı serbest ticarete dayalı sistemi, yani doğal özgürlük sistemini matematiksel olarak modellemeyi başardılar. Ekonomi biliminin doğa bilimleri gibi kesinliğe sahip pozitif bir bilim dalı olduğu kabul edildi. Öncü ana akım iktisatçılar kurumlar, kültür, ahlak gibi sosyal unsurları analizlerinin dışında tuttular. Bu unsurların irrasyonel olduklarını, piyasalarda işlem maliyetlerini yükselttiğini ve piyasanın işleyişini yavaşlattığını düşünüyorlardı.

Ana akım iktisatçılar dünyada kaynakların kıt olduğunu, işsizlik ve yoksulluk sorununun kaynakların kıt olmasından dolayı ortaya çıktığını düşünüyorlardı. Dolayısıyla, öncü ana akım

iktisatçılar dünya üzerindeki kurtuluşun kıtlık sorununun çözümüyle olacağını kabullenmeye başlamışlardı. Rekabetçi piyasalarda kaynakların verimli olarak kullanılması kıtlık sorununu, dolayısıyla işsizlik ve yoksulluk sorununu çözebilirdi. Ana akım iktisatçılara göre rekabetçi piyasalarda fiyatların serbestçe piyasa güçleri tarafından belirlenmesi kaynakların verimli olarak kullanılmasını garantiliyordu.

Bu yüzden rekabetçi piyasaları sınırlayacak, piyasalarda işlem maliyetlerini yükseltecek veya piyasaların işleyişini bozacak müdahalelere karşı çıktılar. Piyasalara yapılan devlet müdahalesi veya kültür gibi sosyal unsurlar piyasaların işleyişini bozan ve işlem maliyetlerini yükselten sürtünme etkisine benziyordu. Öncü iktisatçılar kapitalizmin gelişmesi için irrasyonel olan geleneksel normların değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu yıllarda sosyal bilimlerde bir iş bölümü ortaya çıktı. Ana akım iktisatçılar rasyonel davranışı açıklamaya ve geliştirmeye çalışırken, sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler kurumlar, kültür, din, ahlak gibi irrasyonel unsurları analiz ediyordu. Ana akım iktisatçılara göre ise ekonomik gelişmenin hızlanması toplumun rasyonelleşme eğilimine bağlıydı.

20. yüzyılın başlarında 1929 yılında gerçekleşen Büyük Buhrandan birkaç yıl sonra Edward H. Chamberlin ve Joan Robinson gibi Neoklasik iktisatçılar aksak rekabet piyasası modelleri geliştirdiler. Çünkü, kapitalist ekonomik sistemde farklı derecede rekabet düzeylerinin olduğu piyasa yapıları bulunmaktadır. Tam rekabet piyasaları değil, rekabetin eksik olduğu aksak rekabet piyasaları daha çok görülmektedir. Mükemmel bir forma kavuşan Neoklasik paradigma böylece her ülkede kapitalizmin formal teorisi olarak kabul edildi. Bu bağlamda günümüzde modern iktisatçıların en önemli rolü piyasaların yani, ekonomik sistemin işlemesi için teknik bilginin üretilmesidir. Ekonomilerin rasyonelleşmesi için oldukça matematiksel modeller kurarlar. Modern ana akım iktisatçıların büyük bir kısmı bu bakımdan mühendisliğe benzeyen mesleki sorumluluklarını yerine getirirler (Skousen, 2001: 320-321).

Ana akım iktisatçıların misyonu insanoğlunu mağaradan, yani karanlıktan aydınlığa çıkaracak bir perspektif veya yöntem sunmaktır. Ana akım iktisatçılar ürettikleri teorik ve ampirik modelleriyle Newton veya Einstein'ın rolünü üstlenirler. Oldukça soyut, gerçek dünya ile ilişkisi olmayan matematiksel modelleri ile iktisat peronundaki olayları rasyonel bir pencereden açıklamaya çalışırlar. Bu şekilde rasyonelleşmeyi ve ekonomik gelişmeyi hızlandırmayı amaçlarlar. Bu bağlamda ana akım ekonomi biliminin temel paradigmasının din de dahil olmak üzere sosyal faktörlerle ilişkisi hemen hemen hiç yoktur. Ancak, ekonomi biliminin sosyal unsurlardan soyutlanarak teknik bir bilim dalına dönüşmesi önemli sosyal bilimciler tarafından çok eleştirilmektedir. Hatta, ana akım bilimde benimsenen matematiksel formalizme dayalı metodoloji bazı iktisatçılar tarafından “İlk Günah” olarak kabul edilmiştir.

Çünkü, ekonomi biliminin pozitif boyutunun yanı sıra bir de normatif boyutu, yani değer yargılarının bulunduğu sosyal/kültürel/kurumsal bir boyutu vardır. Ekonomi biliminin teknik bir bilim dalı olmasının yanı sıra, biryandan da ahlak bilimi de olması önerilmektedir. Bu bakımdan ekonomi biliminin bir amacı da insanlara iyi ve güzel olanı, veya ahlaklı olanı öğretmek olmalıdır. Bu yüzden ekonomik hedefler aynı zamanda, iyiliğe katkıda bulunan hedefler olmalıdır. Ekonomik hedefler ile adaleti, iyiliği ve ahlakı geliştiren hedefler arasında bir çelişki olmamalıdır. Yani,

ekonomik hedefler ile ahlaklı hayata yol açan hedefler bir paranın iki yüzü gibi olmalıdır (Nelson, 2001: 1).

Birçok sosyal bilimciye göre modern iktisatçıların önemli bir rolü daha olmalıdır. Bu da ilahiyatçı veya teolog rolüdür. Günümüzde Batılı iktisatçıların bu bakımdan Martin Luther'in veya Thomas Aquinas'ın mirasçıları olmaları gerekir. Bu bağlamda iktisatçıların bir diğer mesleki sorumluluğu da modern seküler ekonomilerin daha insani ve adil olmalarının sağlanmasıdır. İktisatçıları bir bakımdan din adamları (veya sosyal ahlakçılar) gibi ekonomilerin ahlaki performansından da sorumludurlar. İktisatçıların bir görevi de ahlak peronunda ahlaki bir krizin çıkmasının önlenmesidir (Nelson, 2001: 1).

Amerika'da Neoklasik İktisat Düşüncesinin Ana Akım Olması

Amerikan Eski Kurumsal İktisat Okulunun en önemli üyeleri arasında Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve John K. Galbraith bulunmaktadır. Amerikan Eski Kurumsal iktisatçıları Neoklasik iktisat teorisinden daha farklı bir iktisat teorisi geliştirmeye çalışmışlardır. Bu düşünce okulu psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Çünkü, Eski Kurumsal iktisatçılara göre Neoklasik teori iktisadi olguları açıklamak için yeterli değildir. Bu düşünce okuluna göre Neoklasik iktisat teorisi çok dar bir bireyciliğe dayalı yaklaşım kullanmaktadır. Neoklasik iktisat teorisi psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarındaki gelişmeleri takip edememekte ve bu bilim dallarındaki gelişmeleri içselleştirememektedir.

1920'lerde Eski Kurumsal İktisat Okulu ile Neoklasik İktisat Okulu arasında bir yöntem savaşı başladı. 1920'lerdeki yöntem savaşı 1880'lerde Alman Tarihçi Okulunun gerçekleştirdiği yöntem savaşının devamıydı. Eski Kurumsal iktisatçılar Amerikan Ekonomi Kurumu kurucularının geleneğini sürdürmekteydiler. Kurumsal iktisatçılar görüşlerinin iktisat biliminin kurucu babalarının görüşlerine benzer olduğunu savunuyorlardı. Bir diğer yandan da Eski Kurumsalçılar ile Alman Tarihçi Okulu arasında çok benzerlikler bulunuyordu. Ancak, Eski Kurumsalçılar Alman Tarihçi Okulun bir parçası değildiler. Alman Tarihçi Okulu Eski Kurumsalçılar için başlangıçta bir temel oluşturmuştu, fakat Amerika'da Eski Kurumsal okulun gelişmesi farklı bir yol izliyordu. Amerika'da gerçekleşen iki savaşı da teorik olan Neoklasik iktisatçılar kazandı. Neoklasik iktisatçılar ekonomi biliminin kontrolünü ele geçirdiler ve ana akım oldular (Yonay, 1998: 181).

Yöntem savaşını kaybeden Alman Tarihçi Okulu ve Amerikan Eski Kurumsal İktisat Okulu ise heteredoks iktisat okullarına dönüştüler. Eski Kurumsal iktisat okuluna bir temel oluşturan Alman Tarihçi Okulu üyeleri laissez-faire kapitalizmiyle ilgili görüşlerini açıklarken Morfoloji bilimini bir metafor olarak kullanıyorlardı. Canlılar morfolojik olarak incelendiğinde vücudun içinde sıvıların dolaştığı dolaşım sistemleri olduğu keşfedilmişti. Benzer şekilde ekonomilerde de mal ve para akımlarının dolaşacağı bir kurumsal yapıya ihtiyaç olduğu hem Tarihçi Okulun ve hem de Eski Kurumsal İktisat Okulun üyeleri tarafından düşünülüyordu. Alman Tarihçi Okuluna göre ekonomilerdeki makro ve mikro ekonomik ilişkiler bir vücudun içindeki dolaşım sisteminde olduğu gibi, bütünsel bir kurumsal ortam içinde gerçekleşmelidir.

Tıpkı dolaşım sisteminde olduğu gibi ekonomik akımların dolaşacağı kurumsal ortamın sağlanması için de hukuk bilgisine ihtiyaç vardır. Alman iktisatçılar 1940'ların sonlarında hukuk bilgisiyle Neoklasik iktisat düşüncesini sentezleyerek, Alman Tarihçi Okulun köklerinden Ordoliberalizm olarak bilinen yeni bir okul geliştirmişlerdir. Böylece, Almanya Ordoliberalizm düşüncesiyle kendi koşullarına uygun bir ekonomik sistem geliştirmiştir. ORDO (Düzen) teorisiyle ekonomi ile toplum arasında bir entegrasyona ulaşmaya çalışmaktadırlar. İyi düzenlenmiş bir ekonomik sistemle ekonominin topluma hizmet etmesine çalışılmaktadır.

1920'lerde ana akım iktisatçılarla yapılan yöntem savaşında Eski Kurumsal iktisatçıların önderliğini Thorstein Bunde Veblen (1857-1929) yapıyordu. Thorstein Bunde Veblen alternatif bir iktisat teorisi geliştirmemişti. Ancak, kapitalizmin en iyi ve rafine eleştirilerini yapmaktaydı. Veblen homo-economicus karakterini bir karikatüre benzetmekteydi. Kapitalizmin insanlar için anlamlı bir hayat yaratamadığını düşünen Veblen Amerika için mühendislerin yönettiği Sovyet tipi planlı bir ekonomi modeli öneriyordu. Ona göre mühendisler yeni ürünler geliştiren ve iş adamlarına göre topluma daha faydalı insanlardı (Ross, 1991: 216).

Veblen'in bir takipçisi olan John Maurice Clark'a göre de sosyal bilimlerde teoriler evrensel kanunlar veya evrensel modeller şeklinde olmamalıydı. İktisadi teoriler daha çok tarihsel gelişmeyi ve iktisadi kurumlardaki değişimleri açıklamalıydı. Bu bağlamda Kurumsal iktisadın diğer isimleri arasında kollektif iktisat, sosyal iktisat, yönetsel iktisat, holistik iktisat gibi isimler bulunmaktadır. Kurumsal iktisatçılara göre iktisat bilimi diğer sosyal bilimlerdeki gelişmeleri yakından takip etmeli, daha gerçekçi bir teori oluşturmalıdır (Yonay, 1998: 110).

Eski Kurumsal iktisatçılara göre tekeller ve tekelci rekabet modelleri veri olarak alınıp, bu piyasaların nasıl düzenleneceği çalışılmalıydı. Kurumsalçılara göre aksak rekabet koşullarında piyasaların sağlıklı bir şekilde işlemesi için daha fazla planlama ve koordinasyon gerekliydi. Bu düzenlemeler piyasaların ikamesi için değil, daha iyi işlemleri için gerekliydi. Ancak, Neoklasik iktisatçılara göre özel girişimin yönetiminde piyasalar harmoni içerisinde işlemekteydi. Piyasalara yapılan müdahaleler optimal sonuçları bozmaktaydı (Yonay, 1998: 127).

Chicago üniversitesinden duayen iktisatçı Frank Knight (1885-1972) liberal Neoklasik teorinin en önemli savunucuları arasındaydı. Knight Chicago üniversitesi iktisat bölümünde serbest piyasa düşüncesine dayalı bir geleneğin kurulmasını sağladı. Knight'a göre Hıristiyan ahlak ilkeleri ile kaynakların rasyonel ve verimli kullanılmasını sağlayan bir ekonomik organizasyonun kurulması mümkün değildir. Knight'a göre eleştirilen yanları olsa da liberal Neoklasik paradigma kaynakların kullanılmasında Hıristiyan dininden daha iyidir. Knight dindar bir iktisatçı olmasına rağmen ilerleme düşüncesini benimsemişti. Amerikan Ekonomi Kurumunun başkanlığını da yapmıştı. Chicago üniversitesinde birçok Nobel ödüllü iktisatçının yetişmesini sağlamış olsa da, iktisat biliminin sayısal bir bilime dönüşmesine karşı çıkıyordu. Ancak, Frank Knight'tan itibaren Amerika'da iktisat bilimi sayısal bir bilime dönüştü.

Eski Kurumsal okulun kurucularından olan Wesley Mitchell (1874-1948) ise Neoklasik iktisada karşı Kurumsal iktisadın potansiyeline inanmaktaydı. Veblen'in en iyi öğrencileri arasındaydı. Mitchell National Bureau For Economic Research'in (NBER) kuruluşunda yer aldı. Mitchell'in katkılarıyla NBER Amerika'da en etkin araştırma kurumlarından birisi oldu. Wesley Mitchell'e

göre doğa bilimlerindeki gelişmelerin üretim teknolojisine uygulanması çok büyük bir refah artışına yol açmıştı. Benzer şekilde sosyal bilimler bilgisinin akıllı bir şekilde politika oluşturulmasında kullanılması da çok hızlı bir sosyal ilerlemeye yol açacaktı (Biddle, 1998:43).

Mitchell'e göre iş çevrimleriyle ilgili yapılan araştırmalar iş adamlarının hangi davranışlarının büyük ekonomik dalgalanmalara, fiyat istikrarının bozulmasına ve krizlere yol açtığını ortaya çıkaracaktı. Böylece, iş adamları bu bilgiler ışığında kararlarını ve planlarını ekonomide istikrarı bozmadan yapabileceklerdi. Ancak, Mitchell iş çevrimiyle ilgi topladığı verilerden bir iş çevrimi teorisi geliştiremiyordu. İş çevrimini açıklayan ve tahminler üreten bir teori ortaya koymak için gereken bilgiye sahip değildi. İş çevrimi hakkında ilk formal teori Cambridge üniversitesinden John Maynard Keynes tarafından geliştirildi.

Önemli bir Eski Kurumsal iktisatçı olan Mitchell'in sosyal mühendislik ve sosyal planlama fikirleri Amerika'da oldukça eleştiriliyordu. Özellikle sosyal planlama düşüncesinin liberal olan Amerikan iktisat düşüncesine uymayacağı ileri sürülüyordu. Bu yüzden, Mitchell 1930'lardan itibaren politika alanından çekilerek NBER'deki araştırmalara odaklandı. Ona göre sosyal araştırmalar sosyal ilerleme için vazgeçilmez bir koşuldu. Dolayısıyla, tüm zamanını sosyal sistemin işleyişiyle ilgili, yani iş çevrimiyle ilgili araştırmalar yapmaya ayırdı. NBER Amerika'nın en iyi araştırma kurumlarından biri oldu (Biddle, 1998:73-74).

II. Dünya Savaşından önce Amerika'da Eski Kurumsal iktisat başlıca okullar arasında yer almaktaydı. Amerika'da New Deal yasasının çıkarılmasında bu okulun etkisi oldukça fazlaydı. Eski Kurumsal İktisat okulunun temel görüşleri bazı ilkeler ile açıklanabilir. Bu ilkeler 1) Ekonomiyi parçalar halinde değil, bir bütün olarak dikkate almak gerekir. Ekonomide mikro-makro ayrımı yapay bir ayrımdır. 2) Kurumların rolüne büyük önem verilmelidir. İnsan ve ekonomi kültürün ürünüdür. 3) Ekonomide istikrarın sağlanmasının tek yolu devletin ekonomiyi sürekli gözetmesi ve yönlendirmesidir. 4) Devletin ekonomide gözetim, denetim ve müdahalesi kaçınılmazdır. Toplumsal dengesizliğin giderilmesinde kamu harcamaları bir dengeleyici araç olarak kullanılabilir. 5) İktisadi olaylar değişkendir. İktisadi olaylar neden-sonuç etkileriyle birlikte parçalar halinde değil, bütünsel olarak ele alınmalıdır. 6) Tarih, kültür, ahlak, din gibi sosyal unsurlardan soyutlanmış iktisat teorileri ile iktisadi olgular açıklanamaz (Yılmaz, 2009: 57).

Ancak, II. Dünya Savaşından sonra ekonometrinin gelişmesi matematiksel iktisadın gücünü arttırdı. Bu süreç 1930'larda bir grup doktora sahibi genç araştırmacının matematiksel iktisat üzerinde çalışmasıyla başladı. Bu gençler marjinalistler gibi eski matematiksel iktisatçılardan değildiler. Bu gençlerin sayısı giderek arttı ve 1950'lerde Amerika'da ana akım iktisadın temsilcileri oldular. Bunların öncüleri arasında Paul Samuelson (1915-2009), Kenneth Arrow (1921-2017), Milton Friedman (1912-2006), George Stigler (1911-1991) gibi iktisatçılar bulunmaktaydı. Stanley Jevons, Carl Menger, Leon Walras ve Vilfredo Pareto gibi marjinalistler 1880'lerde ekonomi bilimine matematiğin girmesini sağlamışlardı. Benzer şekilde 1930'lardan sonraki bu süreçte Amerika'da yeni bir başlangıç veya doğum gerçekleşti (Yonay, 1998: 184-186).

II. Dünya Savaşından sonra Amerikalı ekonometrisyenler ekonominin bir bütün olarak istatistiksel modellerini yapmaya başladılar. Onlara göre Keynesyen modeller gökten inmişti. Gittikçe artan ulusal iktisadi veriler ışığında Keynesyen modeller ekonometrinin yardımıyla oldukça gelişti.

Matematiksel iktisat ile ekonometrik makro ekonomi modelleri modern iktisadın ikinci sütunu oldu. II. Dünya Savaşından sonra Amerika’da yeni bir ekonomi bilimi doğmuştu. Amerika’da doğan yeni ekonomi bilimi mikro düzeyde aksak piyasa modellerinden ve Keynezyen makroekonomiden oluşmaktaydı. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Amerikalı iktisatçılar matematiksel ve ekonometrik olan mikroekonomi modelleri ve Keynezyen makroekonomi modelleriyle Amerikan ekonomisini bilimsel olarak yönetmeye başladılar.

Amerikalı iktisatçılar matematiksel iktisat alanında büyük katkılar yaptılar. Amerikalı iktisatçılar matematiksel iktisadın doğuşunda öncü bir rol üstlendiler. Böylece, bir zamanlar Amerikan iktisat düşüncesini temsil eden Eski Kurumsal iktisat okulu bir kenara itildi. Dolayısıyla, 1930’lardan itibaren başlayan süreçte Amerika’da ekonomi bilimi matematikselleşti. Bu gelişmenin daha da güçlenmesiyle ekonomi doktora programlarında matematik eğitimi zorunlu hale geldi. 1870’lerde marjinalistlerin başarmış olduğu gibi II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan matematiksel iktisatçılar Amerika’da ekonomi biliminin gelişmesine, yükselmesine önemli katkılar yaptılar. Paul Samuelson, Milton Friedman ve George Stigler gibi başarılı birçok Amerikalı iktisatçı peş peşe Nobel ödülleri kazandılar. Özellikle Nobel ödüllerini alanların birçoğu Chicago üniversitesi iktisatçılarıydı (Yonay, 1998: 204).

1930’lardan 1970’lere kadar olan dönem Neoklasik iktisadın gittikçe güçlendiği ve bir tekel konumuna yükseldiği yıllar oldu. Bu bağlamda 1970’lerde Neoklasik iktisatçılar sosyolojinin araştırma alanına girerek matematiksel modellerini sosyal alanlarda kullanmaya başladılar. Örneğin, 1992 yılında Nobel ödülü alan Garry Becker evlilik, doğurganlık, suç ve ceza, ayrımcılık gibi sosyal alanlarda mikro iktisat teorisini ve rasyonel seçim teorisini kullanarak çalışmalar yaptı. Oliver Williamson sosyolojinin araştırma alanına giren ikinci önemli Amerikalı iktisatçı oldu. Oliver Williamson Yeni Kurumsal İktisat Okulu başlığı altında yeni bir yaklaşım geliştirdi. Yeni Kurumsal İktisat Okulu, Neoklasik iktisat düşüncesini eleştiren Eski Kurumsal Okuldan farklıydı.

Yeni Kurumsal İktisat Okulu Neoklasik iktisadı tamamlamak ve kurumsal olarak güçlendirmek için geliştirilmişti. Yeni Kurumsal İktisat Okulu Neoklasik iktisadı ikame etmek için değil, tamamlamak için çalışmalar yapmaktaydı. Oliver Williamson’un yanı sıra Nobel ödüllü Douglas North da en önemli modern olan yeni kurumsal iktisatçılar arasındadır. North Amerikan kapitalizminin tarihsel ve kurumsal olarak gelişmesini açıklayarak tanınmış bir yeni kurumsal iktisatçı olmuştur. North’a göre Amerikan kapitalizminin sıra dışı bir başarı hikayesi vardır. Böylece, Garry Becker ve Oliver Williamson’un sosyolojinin araştırma alanına girerek araştırmalar yapması iktisat ve sosyoloji arasındaki iletişimin gelişmesini sağladı. Garry Becker’dan sonra Douglas North ve Oliver Williamson gibi tanınmış Yeni Kurumsal İktisatçılar da Nobel ödülleri aldılar.

Başta Yeni Kurumsal İktisat Okulu olmak üzere modern iktisat düşüncesinin geliştiği en önemli merkezlerden biri Amerika’dır. Almanya’da 1960’lar ve 1970’ler ORDO teorisinin etkisinin azaldığı ve Keynezyen iktisat teorisinin popüler olduğu yıllardır. Bu yıllarda Amerikalı Oliver Williamson ve Douglas North olmak üzere Yeni Kurumsal Okulun önemli temsilcilerinin eserleri Almanca’ya çevrildi. Bu süreçte Almanya’da ekonomi ile hukuk disiplinleri arasında yakınlaşma gerçekleşmeye başladı. 1980’lerden itibaren ORDO teorisi ile Yeni Kurumsal İktisat Okulu arasında yakın bir iletişim başladı (Richter, 2017:8-10).

Böylece, 1960'lerden sonra Alman iktisatçılar merkezi Amerika olan Yeni Kurumsal İktisat Okulunu tanımaya ve öğrenmeye başladılar. 20 yıl içerisinde ekonomi ile hukukun birleştiği bir disiplin olarak Yeni Kurumsal İktisat Okulu Alman üniversitelerinde ve iş dünyasında yer almaya başladı. Alman iktisatçılar ORDO teorisi ile Yeni Kurumsal İktisat arasında bir sentez de oluşturabildiler. 1990'larda ise Almanya'da Yeni Kurumsal İktisat Okulu çok iyi tanınan bir sosyal bilim dalı haline geldi. Neoklasik iktisat yaklaşımının verimlilik argümanı yargı süreçlerinde belirleyici bir ilke olmaktan çıktı. Günümüzde genç Alman iktisatçılar modern kurumsal iktisat okuluna çok büyük ilgi duymaktadır. Almanya Yeni Kurumsal İktisat araştırmalarının yapıldığı önemli bir merkez ülkesi haline gelmiştir (Richter, 2017: 11-13).

Fiyat serbestliği, verimlilik ve rekabet prensipleri Neoklasik iktisat teorisinin temel argümanlarıdır. Neoklasik iktisat teorisinin temel argümanlarını savunan Amerikalı iktisatçılar hızlı ekonomik büyümeye, büyük bir milli hasılaya ve verimli ekonomik yapıya ulaşmak için en iyi çözüm yolunun serbest piyasalar ve küçük, sınırlı bir devlet olduğunu düşünürler. Washington Mutabakatındaki en temel argüman eşitlik veya adalet değil, verimlilik olmuştur. Verimliliğin sağlanmasının en iyi yolu ise serbest piyasalar ve küçük, sınırlı bir devlettir. Washington Mutabakatında ortaya konan bu argümanların tüm dünyaya yayılmasını sağlayan kurumlar ise IMF ve Dünya Bankası olmuştur. Neoliberalizm dünya ekonomisinde en başarılı model olarak kabul edilmektedir.

Amerika'nın Neoliberalizm olarak bilinen kamu politikası modeli minimum devlet müdahalesine dayanır. Dünyada özel girişimciliği en iyi destekleyen model olarak kabul edilir. Amerikan ekonomisinin yükselişinin arkasında geliştirdikleri orijinal iktisat düşüncesi, uluslararası ticaretteki başarıları, yetenekli girişimcileri ve şirketlerin başarısı bulunur. Amerika'nın iktisadi olarak gelişmesinde çok büyük katkıları olan Protestanlar Amerikan kültürünün temelinde yer alırlar. Amerikan toplumu İngiltere gibi bireycilik ideolojisiyle kalkınmayı başarmıştır. Protestanlığın en önemli modernleştirici etkileri Amerika'da ortaya çıkmıştır. Amerika dünya sisteminde modernliğin ve çağdaşlığın kalesi olmuştur.

Eski Kurumsal İktisatçı Olan J. K. Galbraith'ın Amerikan Kapitalizmine Eleştirisi

Klasik iktisat düşünce sistemine göre piyasa güçlerinin serbestçe işlemesi toplumsal refahın maksimize edilmesini sağlar. Bu yüzden, görünmez ele güven tamdır. Bu bağlamda rekabetçi piyasalarda kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden tüketici ve üreticiler sosyal dünyanın mükemmel bir şekilde işlemlerini sağlarlar. Bu yüzden, Klasik iktisatçılar görünmez elin sağladığı erdemlerin ve faydaların kaybolacağını düşünerek piyasa mekanizmasına müdahale edilmesine karşı çıkarlar. Piyasalara yapılan devlet müdahalesinin toplumsal refahı azalttığını düşünürler. 1929 Büyük Ekonomik Bunalımında piyasa güçlerinin kendi işleyişi sürecine bırakılması durumunda ekonominin tekrar tam istihdam dengesine dönmediği görüldü. Ekonomiyi tekrar tam istihdam dengesine getirecek süreçler işlemiyordu.

Bu yıllarda laissez-faire kapitalizminin kusurlu bir sistem olduğu düşünülmeye başlanmıştı. Cambridge üniversitesi ekonomi bölümünden John Maynard Keynes laissez-faire kapitalizminin güvenilir ve kusurlu bir sistem olduğunu ileri sürüyordu. Keynes 1936 yılında yayınladığı "GENEL TEORİ-İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabıyla kapitalizmi krizden çıkaracak yeni bir küresel politika paradigması ortaya attı. Eski Kurumsal İktisat Okulundan John

Kenneth Galbraith, iktisat konusunda çok bilgili olmayan birinin bile 1936 yılında ekonomideki eksik istihdam sorununu fark edebildiğini söylüyordu. Bu yüzden, ona göre büyük bunalım sonrasında devletin ekonomiye aktif müdahalelerde bulunmasının gerekliliği kabul edilmeye başlandı.

Galbraith'a göre, Keynesyen görüş görünmez elin gücüne inanan Klasik ve Neoklasik gelenekten oldukça farklıdır. Keynes'in geliştirdiği görüş piyasa mekanizmasının yerini tamamen almayacak biçimde makro düzeyde bir müdahale düşüncesini savunur. Keynes'e göre makro ekonomik denge aşırı istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinin üzerinde dengede olduğu durum), eksik istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinin altında dengede olduğu durum) ve tam istihdam (ekonominin tam istihdam düzeyinde dengede olduğu durum) dengelerinden birinde gerçekleşebilir. Bu üç olası makro ekonomik denge durumuna iş çevrimi denilmektedir. Üç olası durum makro ekonomideki dalgalanmaları göstermektedir. Ekonomi bazen tam istihdam düzeyinin üzerinde dengede, bazen de tam istihdam düzeyinin altında bir noktada dengede kalabilmektedir.

Keynes'e göre genel fiyat seviyesini, milli gelir seviyesini ve toplam istihdam seviyesini belirleyen faktör toplam taleptir. Burada önemli olan toplam talebin maliye politikalarıyla yönetilmesiyle tam istihdam seviyesinin sürdürülmesidir. Keynes'e göre kapitalist sistem bu şekilde akıllıca yönetilirse iktisadi hedeflere rahatlıkla ulaşılır, böylece herhangi bir alternatif sisteme gerek kalmaz. Akıllıca yönetilen kapitalist ekonomik sistemle bir aksama olmadan topluma arzu ettiği iyi bir yaşam kalitesi sağlanabilir. Tam istihdam seviyesinin sağlanmasının işsizlik ve yoksulluğu azaltarak sosyal adaleti sağladığı kabul edilmektedir.

Keynesyen devrimin gerçekleştiği yıllarda Ludvig Von Mises ve Friedrich Von Hayek gibi Yeni Avusturya Okulundan (Mont Pelerinli) iktisatçılar Neoklasik serbest piyasa geleneğinin en ateşli savunucularıydılar. Bu yüzden, ekonomiye yapılan her türlü devlet müdahalesine karşı çıkıyorlardı. Çünkü, ekonomiye yapılan devlet müdahalesinin kolektivizme yol açacağını, Batılı ülkelerde ekonomik performansı ve liberal demokrasiyi aşındıracağını ileri sürüyorlardı. Mises ve Hayek, kolektif sistemlere karşı, yalnızca kapitalizminin liberal demokrasiyle uyumlu ve verimli bir ekonomik sistem olduğunu savunuyorlardı. Kolektif sistemlerin sürdürülemez olduğunu ve insanlığı bir felakete sürükleyeceklerini iddia ediyorlardı.

Kapitalizmin girişimcilik, özel mülkiyet, sermaye, rekabet, ekonomik ve siyasi özgürlükler gibi unsurlarının medeniyete yol açtığını düşünüyorlardı. Galbraith, Mises ve Hayek'in serbest piyasa ekonomisi anlayışına göre kapitalist sistemin Keynesyen Reformla kurtarılamayacağını, hatta kapitalizmin tahrip edileceğini belirtmektedir. Görünmez el tarafından yönetilerek mükemmel şekilde işleyen kapitalist sistem Keynesyen Reformla tehlikeye atılmaktaydı. Çünkü, Keynesyen Reformla ortaya çıkan kamucu karma ekonomi modelleri kaynakların israfına yol açıyordu. Kamucu ekonomilerde özel girişimin ikinci plana atılması, ekonomide verimliliği, inovasyonu, teknolojik değişimi ve girişimciliği aşındırıyordu.

Galbraith'a göre Keynesyen görüşün bir kurtuluş çaresi veya mucize gibi görülmesinin sebebi Klasik ve Neoklasik paradigmaların bu soruna çözüm üretmedeki başarısızlığından kaynaklanıyordu. Keynesyen politikalar kapitalist sistemi durgunluk ve işsizlik karabasanından

kurtulmasını sağlayacak çözümler üretti. Böylece, 1930'lardan itibaren devletler ekonominin tüm performansından sorumlu olmaya başladı. Bu yıllardan itibaren milli gelir, enflasyon ve istihdam konusunda çözümler üretebilecek "makroekonomi" denilen yeni bir alt bilim dalı ortaya çıktı. Keynesyen görüşün hiç karışmadığı tüketicilerin ve üreticilerin bulunduğu alan ise "mikroekonomi" başlığı adı altında çalışılmaya başlandı. Galbraith'a göre Keynesyen Reform iktisat biliminin bölünmesine ve iktisat biliminden iki yeni alt disiplinin ortaya çıkmasına yol açmıştı (Galbraith, 2004: 216).

Klasik dönemde yaşamış olan iktisatçıların şahit olduğu Avrupa ülkelerinin kalkınma deneyimi bu sürecin çok uzun olduğunu göstermişti. Tıpkı makroekonomi gibi kalkınma iktisadı II. Dünya Savaşından sonra Keynesyen görüşten doğmuştu. Bu yıllarda oldukça popüler ve önemli olan kalkınma iktisadı siyasi bağımsızlığını yeni kazanmış birçok ülkeye Avrupalı ülkelerin kalkınma hızından daha hızlı kalkınabilmeleri için çözümler üretti. Kalkınma iktisadındaki "müdahale" kavramı piyasa mekanizmasının yerini alması için düşünülmemişti. Böylece, bu iktisat dalının gelişmesinde de Klasiklerin piyasa mekanizması geleneğine bağlı kalmaya çalışılmıştı (Yılmaz, 2009:40-41).

Galbraith,1930'lardan sonra Keynesyen görüşün etkili olmaya başlamasıyla hükümet, büyük anonim şirketler ve sendikaların Amerika'daki rekabetçi piyasa ekonomisinin çözülmesine ve kaybolmasına yol açtığını düşünmektedir. Ona göre son yıllarda Amerika'da sanayi üretiminin ve istihdamın büyük bir kısmı 200 kadar dev şirket tarafından yapılmaktadır. Bu büyük şirketler buldukları piyasanın kontrolünü ellerinde bulundurmaktadır. Rekabetçi piyasa ekonomisinin yalnızca Amerika'da değil diğer Batılı ülkelerin ekonomilerinde de bir çöküş içinde olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerde yaşayanların büyük bir çoğunluğu ekonomide fiyatların ve ücretlerin güçlü şirketler ve sendikalar tarafından saptanmasını istememektedirler (Galbraith, 2002:54; Galbraith, 2004:261).

Ancak, başta Amerikan hükümeti olmak üzere diğer Batılı ülkelerde de piyasa ekonomisinin rekabetçi özelliği korunmaya çalışılmaktadır. Galbraith'a göre ana akım iktisatçılar için rekabetçi piyasa ekonomisi yaşamsal bir önem taşır. İktisat biliminin geleceği tasarlanırken Klasik ve Neoklasik görüşün rekabetçi piyasa doktrininin hala geçerli olduğunun unutulmaması gerekir. İktisat biliminin gelişmesinin mümkün olduğu kadar Klasik ve Neoklasik geleneğe bağlı kalarak sürdürülmesi ana akım iktisatçılar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü, özel girişimin rolü devlete karşı savunulurken Klasik görüşün rekabetçi piyasa mekanizmasına duyduğu bağlılığın yaşamsal önemi bulunur.

En tanınmış Amerikalı iktisatçılardan olan, Nobel ödüllü Milton Friedman da ekonomide yer alan iktisadi aktörlerin piyasa mekanizması dürtülerine bağımlı olduğunu savunan kişiler arasındadır. Başta Adam Smith olmak üzere, ana akım Klasik ve Neoklasik iktisat görüşlerini savunan Friedman, Keynesyen politikaların en büyük düşmanıdır. Ona göre piyasa ekonomisi her zaman var olmuştur, bu yüzden çalışmalarında Amerikan ekonomisinde bulunan dev tekellere, yani çok uluslu büyük şirketlere hiçbir zaman yer vermeye gerek görmemiştir. Bu yüzden, dev tekellerin düzenlenmesi için yapılan girişimleri hiçbir zaman onaylamamıştır. Çünkü, piyasanın evrim sürecinde dev tekellerin olduğu piyasaların kendiliğinden rekabetçi piyasalara dönüşeceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Amerikalıların çok büyük bir kesimi geçmişten kalan Klasik ve

Neoklasik rekabetçi piyasa doktrinine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışırlar. Kapitalizmin kusursuz bir ekonomik sistem olduğunu düşünürler ve görünmez elin sağladığı faydalara güvenirlir (Galbraith, 2002: 156).

Galbraith'a göre Keynes, ekonomik gelişme ile birlikte piyasa sisteminde gücün ve kontrolün tüketiciden büyük şirketlerin eline geçeceğini görememiştir. Ona göre rekabetçi piyasa ekonomisinin görünmez elinin yerini büyük tekel şirketlerin ve sendikaların alması kapitalizmin yapısında değişmelere yol açmıştır. Bu ekonomik yapı içerisinde çok az sayıda dev şirket ve sendikalar piyasayı kontrol edebilmektedir. Küçük işletmeler ve tüketicilerin ise fiyatlar ve ücretlerin üzerinde etkisi olmayan çok küçük iktisadi aktörler olduğu görülmektedir. Bu yüzden Galbraith'a göre ekonomik sistemin sürekliliği için sosyal reformlar ile sürekli iyileştirilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2009: 14).

Galbraith'ın Türkçeye de çevrilmiş Ekonomi Kimden Yana, Refah Toplumu, Kuşku Çağı, Ekonomi Üzerine Hemen Herşey, İktisat Tarihi gibi tanınmış çalışmaları vardır. Galbraith çalışmalarının büyük bir kısmında dev şirketlerin egemen olduğu kurumsal yapıda ortaya çıkan sorunları incelemektedir. Bu sorunlar arasında gelir eşitsizliği, yetersiz kamu malları, rekabetçi piyasa düzeninin yok olması ve yerleşmiş iktisat teorilerinin geçersiz kalması, enflasyon gibi konular bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü için de bir program önermektedir. Bu programın maddeleri toplumsal dengenin (devlet-piyasa dengesi) sağlanması için önemlidir.

Bu program özel sektörün ürettiği mallar (arabalar, giysiler, konutlar, lüks tüketim malları gibi) ile kamu malları (eğitim, sağlık, iyi yollar, temiz su, temiz hava gibi) arasındaki dengesizliği giderecek maddeler içermektedir. Çünkü, özel mallar büyük miktarlarda üretilirken, kamusal malların yetersiz üretilmesi yoksulluğa ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Galbraith'a göre aşırı bir bireysel tüketim hırsı toplumsal çözülmeye yol açmaktadır. Toplumsal eşitsizliğin ve yoksulluğun giderilmesi için kamusal malların artırılması, küçük şirketlerin birleşmeye teşvik edilmesi, kamu harcamalarının kullanılması, devletin ekonomiyi sürekli gözetmesi ve yönlendirmesi gibi çözüm yolları önermektedir (Yılmaz, 2009: 100-101).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Amerikan Eski Kurumsal İktisat Okulunun en önemli üyeleri arasında Thorstein Veblen, Wesley Mitchell, John R. Commons ve John K. Galbraith bulunmaktadır. Amerikan Eski Kurumsal iktisatçıları Neoklasik iktisat teorisinden daha farklı bir iktisat teorisi geliştirmeye çalışmışlardır. Bu düşünce okulu psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Neoklasik iktisat teorisi psikoloji, tarih, sosyoloji gibi sosyal bilim dallarındaki gelişmeleri takip edememekte ve bu bilim dallarındaki gelişmeleri içselleştirememektedir. Ancak, Eski Kurumsal İktisat Okulu yöntemler savaşında Neoklasik Okula karşı yenilmiştir. Yöntemler Savaşını kazanan Neoklasik İktisat Okulu iktisat biliminin kontrolünü eline geçirmiştir.

Eski Kurumsal iktisatçılardan olan Galbraith bütün ülkeler için geçerli tek bir ekonomi bilimi olup olmadığı sorusunu şöyle yanıtlamaktadır: “Kuşkusuz ülkeler arasında (üretim ve tüketim yapıları, ekonomik sistem, teknoloji düzeyi, işletme yapısı gibi) bir takım farklar vardır. Ama ben her zaman bu farkların benzerlikler gibi gelişme düzeyiyle ilgili olduğunu düşünmüşümdür”. Örneğin

Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa ülkelerinin ortak olan ekonomik düzeni Klasik ve Neoklasik İktisat okullarının düşünceleri üzerine kuruludur. İktisat bilimi dilinin İngilizce olması ve Anglo-Saksonların iktisat bilimi üzerinde etkili olmalarını ise Galbraith İngiltere ve Amerika'nın dünya ticaretinin merkezi olmasına bağlamaktadır. Her ülkede yazılan iktisat ders kitapları da kozmopolitan olan liberal ana akım iktisat düşüncesi geleneğine bağlı kalarak yazılmaktadır. Ancak, iktisat ders kitaplarının yazılması ulusal yasaların, hatta anayasanın yazılması kadar önemlidir.

Amerika'da iktisat düşüncesi Avrupa düşüncesinden yapılan resepsiyonlarla ortaya çıkmıştır. Orijinal bir Amerikan iktisat düşüncesi ve kamu politikası modeli 20. yüzyılın başlarında doğmuştur. Amerika'nın kamu politikası modeli minimum devlet müdahalesine dayanır. Dünyada özel girişimciliği en iyi destekleyen model olarak kabul edilir. Amerikan ekonomisinin yükselişinin arkasında geliştirdikleri orijinal iktisat düşüncesi, uluslararası ticaretteki başarıları, yetenekli girişimcileri ve şirketlerin başarısı bulunur. Amerika'nın iktisadi olarak gelişmesinde çok büyük katkıları olan Protestanlar Amerikan kültürünün temelinde yer alırlar.

Amerikan toplumu Anglo-Sakson ve Protestan bir toplumdur. Amerikan iktisat düşüncesi ve kapitalizmi Protestan kültüründen doğmuştur. Protestan kültürü modern, rasyonel ve bireyci bir kültürdür. Amerikan toplumu Protestan kültürüyle sanayi devrimi yapabilmiş, teknoloji geliştirebilmiş ve küresel bir güç olabilmıştır. Protestan olan Amerikan toplumu II. Dünya Savaşından itibaren Batılı toplumların lideri konumundadır. Amerikan toplumuna hakim olan Protestan kültüründe bireyin ekonomik başarısı ve bireyin refahı önemlidir. Amerikan toplumu bireycilik ideolojisiyle kalkınmayı başarmıştır. Bu bağlamda Amerika'da iktisat düşüncesi ile dini ahlak arasında büyük bir uyum bulunur.

Amerikan iktisat düşüncesinin ortaya çıkışı incelendiğinde her ülkenin milli iktisat düşüncesinin olmasının gerekliliği sonucu çıkarılmaktadır. Ayrıca, günümüzde çoğu iktisatçı tarafından benimsenen baskın görüşe göre tek bir iktisat bilimi vardır. Ancak, her ülkenin kendine has özel koşulları bulunduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Alman veya Amerikan ekonomi düşüncesinin kökleri kendi toplumlarında, somut koşullarında, tecrübelerinde ve kurumsal yapılarında bulunmaktadır. Bir Alman veya Amerikan ekonomi düşüncesi olduğu gibi, kökleri Türk toplumunda olan orijinal bir iktisat düşüncesi de olmalıdır.

KAYNAKÇA

Biddle, J. (1998). "Social science and the making of social policy: Wesley Mithchell's vision", M. Rutherford (Ed.) The economic mind in America, Routledge,

Frey, D. E. (2009). America's economic moralists: a history of rival ethics and economics, State University of New York Press

Galbraith, J. K. (1990). Ekonomi kimden yana, (Çev.: B. Dişbudak Çorakçı), Altın Kitapları

Galbraith, J. K. (2002). Ekonomi üzerine herşey, (Çev.: Ö. Ozankaya), Cem Yayınevi, 3. Baskı

Galbraith, J. K. (2004). İktisat tarihi, (Çev.: M. Günay), Dost Kitapevi, 3. Baskı

Galbraith, J. K. (2011). Kuşku çağı, (Çev.: R. Aşçıoğlu-N. Himmetoğlu), Altın Kitapları, 4. Baskı

- Küçükcalay M., A. (2019). Adam Smith: ahlak felsefesinden politik ekonomiye bir filozof, Ketebe Yayınları
- Nelson, R. H. (2001). Economics as religion: from Samuelson to Chicago and beyond, Pennsylvania State University Press
- Richter, R. (2017). “Institutional thought in Germany”, (Revised in 2017) Report at the ISNIE Meeting of 2000 at Tübingen, Germany.
- Ross, D. (1991). The origins of American social science, Cambridge University Press.
- Sayar, A. G. (1998), Bir iktisatçının entellektüel portresi: Sabri F. Ülgener, Eren Yayıncılık.
- Skousen, M. (2001). The making of modern economics, M.E. Sharpe
- Skousen, M. (2014), İktisadi düşünce tarihi: modern iktisadın inşası, (Çev.: M. Acar-E. Erdem-M. Toprak), Liberte Yayıncılık
- Toprak, Z. (2019). Türkiye’de yeni hayat: inkılap ve travma 1908-1928, Doğan Yayıncılık, 3. Baskı
- Yılmaz, S. (2009). J.K. Galbraith: iktisadi düşüncenin değişimine bir katkı, Kalkedon Yayınları
- Yonay, Y. P. (1998). The struggle over the soul of economics: institutionalist and neoclassical economists in America between the wars, Princeton University Press.